

Karin Gustavsson

Debatter och verkligheter

KULTURPOLITIK, MAKTUTÖVNING OCH MUSEIVARDAG PÅ BÅDA SIDOR SUNDET

I september 2016 publicerade Sveriges näst största morgontidning *Svenska dagbladet* en artikel med en kraftfull rubrik: "Regeringen förvandlar museer till propagandacentraler" (Wong i SvD 2016-09-08). Skribentens budskap framgick tydligt – den svenska regeringen och framförallt dess miljöpartistiska kulturminister Alice Bah Kuhnke kritiserades för att använda regeringsmakten till att omvandla statliga museer till en plattform för den egna politiken. I artikeln uttrycktes missnöje med hur kulturministern förvaltade den makt som ämbetet medför, och då i synnerhet hur detta förhållande påverkade de statliga museerna. Detta kom att bli upptakten till en lång rad inlägg från personer som både instämde och inte instämde i budskapet, publicerade i svensk dagspress, etermedia och sociala medier. Debatten som benämndes "museidebatten" kom att pågå under lång tid och då och då blommar den upp igen, samtidigt som vissa sammanfattningar och analyser av den publicerades under år 2018 (se t ex Silvé 2018).

Ordet "propagandacentraler" i rubriken till den inledande artikeln är illustrativt för den ofta hårda tonen i den svenska diskussionen om museer, som också karaktäriserades av att det i hög grad var journalister och välkända debattörer som tog till orda (se också Anna Fredholms artikel i detta nummer av *Gränslös*). Debatten om museer i Sverige satte sökarmen på olika aspekter på temat makt och museer genom de ofta polemiska artiklar som skrevs. Även i Danmark har museifrågor varit i fokus på senare år efter att regeringen genomfört besparingar och organisatoriska förändringar som medfört stora konsekvenser för många museer, vilket har fått inte bara debattörer utan också företrädare för professionen att yttra sig.

Situationen i Danmark har både likheter och olikheter med den i Sverige, och en jämförelse mellan länderna ger perspektiv på villkoren för de svenska museerna och på hur svenska politiker utövar makt över museer. Den här artikeln har som syfte att tydliggöra och diskutera några olika aspekter på relationen mellan makt och museer, både makt som museer besitter och makt som museer påverkas av – i detta sammanhang politikens makt över museerna.¹ Museernas makt över vad som inlemmas i samhällets kollektiva minne är avsevärd,² och det var bland annat prioriteringar och urval hos några av de statliga museerna som kom att skärskådas i museidebatten. I det följande är det främst denna aspekt av museernas makt som kommer att stå i centrum. Artikeln inleds med en jämförelse mellan svensk och dansk museidebatt, museers relation till kunskap och sedan till makt behandlas, ett exempel från den danska museiverkligheten illustrerar skillnaderna mellan länderna och avslutningsvis ges några reflektioner kring vad som trots allt förenar de olika synsätten på museer och museiverksamhet.

Den polsk-kanadensiska museologen Barbara Kirschenblatt-Gimblett beskrev i en artikel år 2000 två olika museiteoretiska perspektiv, som hon kallade *informativ* respektive *performativ* museologi. I det *informativa* perspektivet finns en inriktning mot en ackumulering av fakta och föremål som får utgöra ett samhälles kollektiva minne, något som museer traditionellt ägnat sig åt. Det *performativa* perspektivet innebär en granskning och kritiskt ifrågasättande av den konstruktion av historien som museerna varit med att skapa (Silvé 2004:3). Den museidebatt som startade i Sverige 2016 visar att det här uppenbarligen finns väldigt divergerande uppfattningar om vad ett museums samhällsroll är (Silvé 2018:127). Många hävdade likt historikern Dick Harrison att museers uppdrag är att på ett föreställt objektivt sätt "visa upp" föremål och företrädare för denna uppfattning, som kan kategoriseras som den informativa synen, dominerade i debatten (Harrison i SvD 2016-10-26). Andra menade att ett museum på 2000-talet inte bara kan vara informationsbyråer och faktabanker, utan måste arbeta efter en global världs förutsättningar, med ambitionen att spegla alla individers kulturarv och reflektera över sin egen roll i samhällets historieskapande, ungefär så som Kirschenblatt-Gimblett beskriver den performativa museologen (Hyltén-Cavallius & Svanberg i DN 2016-10-04). Motsättningarna mellan de båda perspektiven präglade – och präglar – den svenska museidebatten. Och det förefaller som att förespråkarna för det informativa perspektivet hade låg förståelse för förekomsten av och behovet av det performativa och vice versa.

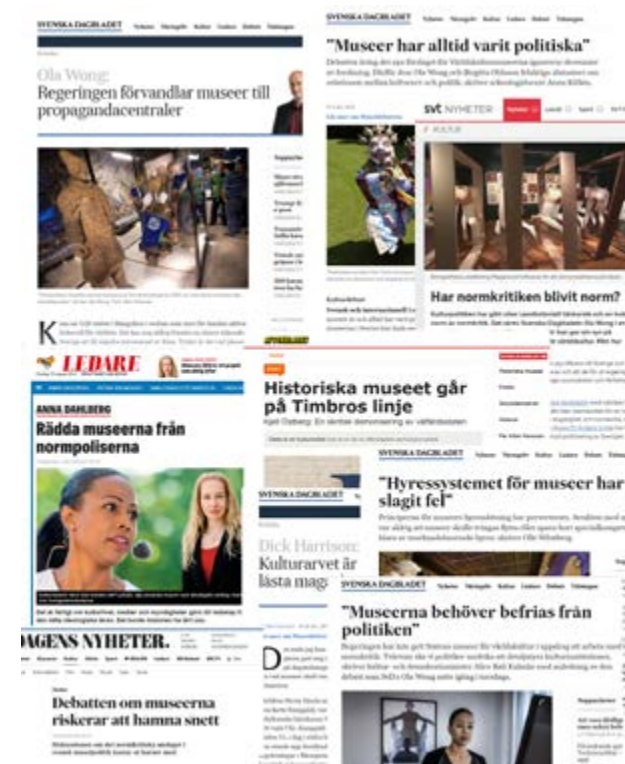
HÅRDA ORD I SVERIGE, HÅRD VERKLIGHET I DANMARK

Upprinnelsen till artikeln i *Svenska dagbladet* i september 2016 var en eventuell kommande omorganisation av Statens museer för världskultur, en museimyndighet som inrättades efter ett riksdagsbeslut 1999. De tidigare självständiga museerna Medelhavsmuseet, Östasiatiska museet och Etnografiska museet, belägna i Stockholm, lades då organisatoriskt samman med det nyetablerade Världskulturmuseet i Göteborg, där den nya myndighetens säte också skulle vara. 2016 hade denna museimyndighet en relativt nyrekryterad överintendent, Ann Follin, i vars uppdrag det ingick att lämna förslag på lösningar för

en ekonomisk situation med ett stort underskott. Detta gjordes i en rapport ställd till regeringen i september 2016, där olika alternativ för att lösa de ekonomiska problemen presenterades. Ett av alternativen som överintendenten föreslog skulle utredas vidare var att samlokalisera de tre stockholmsmuseerna i en och samma byggnad, antingen i och i anslutning till Etnografiska museet på Gärdet i östra Stockholm, eller på en helt ny adress.³ Det var innehållet i denna rapport som oroade flera skribenter, som varnade för att de olika museernas särart skulle utplånas och samlingarna komma i skymundan eller helt enkelt packas ner och inte bli tillgängliga för besökare. Men museidebatten hösten 2016 innehöll också kritik mot flera av de statliga museerna i Stockholm, som Etnografiska museet (som alltså är en del av Statens museer för världskultur) och Statens historiska museum och pågående utställningar och projekt där (se t ex Dahlberg i *Expressen* 2016-10-01, Forsberg i *Expressen* 2016-10-11, Linder i *Axess* 2016-09-30).

Museifrågor kom att hamna högt på dagordningen bland det som diskuterades på kultursidor i Sverige hösten 2016, och även om vokabulären ibland blev grov och fyrkantig med uttryck som "propagandacentraler" rörde resonemangen trots allt ideologiska frågor. Också i Danmark pågick diskussioner om situationen för landets museer men med en annan inriktning. Där hade regeringen gjort stora nedskärningar i kulturbudgeten, och också gjort omdiskuterade förändringar i museilagen bland annat rörande museernas forskningsuppdrag (Bloksgaard et al 2017). I flera år under 2010-talet har de danska museer som har statligt stöd fått sina anslag minska med 2% årligen, och detta kommer att fortsätta åtminstone fram till år 2021. Med regeringens språkbruk kallas detta "omprioriteringsbidrag", eftersom syftet med besparingarna är att omprioritera resurser från kultur- och utbildningssektorn till andra välfärdsområden (*News Öresund* 2016-04-22). Stora kulturinstitutioner som Det Kongelige bibliotek, Statens museum for kunst och Nationalmuseet har blivit tvungna att säga upp personal. Enbart Nationalmuseet ska spara 30 miljoner kronor vilket innebär att nästan en tiondel av budgeten försvinner (Osignerad artikel i *Berlingske* 2018-06-21).

Även om många svenska statligt finansierade museer, som Statens museer för världskultur, har en besvärlig ekonomisk situation, befinner sig de svenska kulturinstitutionerna trots allt i ett klimat präglat av politiskt stöd och kan därmed sägas vara i åtnjutande av den offentliga maktens välvilja. Besvärligheterna beror bland annat på det system som styr kulturinstitutionernas lokalkostnader, där staten med den ena handen delar ut anslag, med den andra kräver tillbaka stora delar av detta genom höga hyror – ett förhållande som till stora delar ligger bakom de ekonomiska problem som överintendenten Ann Follin anmodades föreslå lösningar på (Källén i SvD 2016-10-03, Wästberg i SvD 2016-12-27). Till det politiska stödet hör införandet av en museilag sommaren 2017, vars ändamål är att garantera museernas självständighet från politiken – tvärtom mot vad flera av de svenska debattörerna hävdade. "Museerna behöver befrias från politiken" var rubriken på en artikel signerad Alice Bah Kuhnke, som var ett svar på den kritik hon fått (SvD 2016-10-04). Hösten 2017 presenterade också den kritiserade kulturministern en höjning av kulturens andel av statsbudgeten med 745 miljoner kronor. Enligt uttalande i ett

pressmeddelande var det den största utökningen av kulturbudgeten någonsin (pressmeddelande från regeringskansliet 2017-09-20). Trots den uppenbara ekonomiska välviljan mot kulturområdet från statsmakterna fokuserade de svenska debattörerna mer på förmodat negativa konsekvenser än positiva av den statliga kulturpolitiken, och använde många hårda ord i sina beskrivningar av befärade negativa effekter. Samtidigt blev situationen allt mer bister för de danska kulturinstitutionerna genom den kulturpolitik som genomfördes där, med stora ekonomiska nedskärningar. Om de svenska skribenterna hade lyft blicken och gjort en omvärldsspaning och sett den svenska situationen i relation till den danska så hade kanske tonen i inläggen blivit mindre oförsonliga. De hårda orden i Sverige stod inte riktigt i paritet med hur verkligheten för kulturinstitutionerna såg ut vid en jämförelse med den faktiska, hårda verkligheten för motsvarande institutioner i Danmark.

I den svenska museidebatten var det nästan uteslutande journalister och debattörer som yttrade sig offentligt. Överintendenten vid Statens museer för världskultur, liksom kulturministern, replikerade vid ett par tillfällen på tidningsartiklarna, men museiprofessionella var i stort sett tysta, utåt sett.⁴ Frågorna diskuterades kanske i museipersonalens fikarum. Både i traditionella och i sociala medier tog framförallt de som instämde i artiklarna som var kritiska till kulturministern till orda, och många av dem stod utanför den sektor som diskuterades.

De som själva tillhör museisektorn kände nog inte alltid igen sig i de generaliserande tongångar som förekom, vilket kan vara ett skäl till att de inte var motiverade att ge sig in i debatten. Det talades generellt om "Museer", men det exemplifierades med statliga museer belägna i Stockholm (med undantag av Världskulturmuseet i Göteborg), som trots att de är väldigt stora organisationer trots allt är i minoritet räknat till antalet museer i landet. Många av Alice Bah Kuhnkes kritiker var inte bara polemiska utan direkt skoningslösa i sin kritik, något som inte heller bjöd in till nyanserad debatt. I andra konst- och kulturformer som recenserar i dagspress kan också misslyckade filmer och teaterföreställningar liksom litteratur där författaren inte når ända fram recenserar med förståelse för att mindre lyckade insatser kan höra till en konstnärlig process, men i museidebatten sågades ärligt menade försök att förnya tilltal och innehåll i museiutställningar hårt. Klas Grinell, tidigare intendent vid Världskulturmuseet i Göteborg och docent i idéhistoria vid Göteborgs universitet, efterlyste våren 2018 en kunnig och nyanserad kritik av museers verksamheter. Han jämförde med den mediabevakning och uppmärksamhet från kritiker som betydligt smalare kulturyttringar än museiväsendet har, och menade att det finns ett "samband mellan museidebattens ofta grovhuggna generaliseringar och bristen på en etablerad museijournalistik och utställningskritik" (Grinell 2018). Kanske hade bristen på museijournalistik blivit mindre påtaglig om fler från professionen hade gett sig in i den svenska debatten med initierade inlägg? Nu lyste både chefer och deras medarbetare liksom representanter för museernas huvudmän i stort sett med sin frånvaro.

ÄR KUNSKAPEN HOTAD?

Gemensamt för den svenska museidebatten och diskussionerna om museernas situation i Danmark har varit rädsla för att museernas kunskapsuppdrag ska komma att urholkas. I den svenska museidebatten återkom många inlägg i uttalade eller outtalade förväntningar på museernas samhällsroll som just kunskapsinstitutioner. Men samtidigt som många ventilerade sin fruktan för minskad kompetens i museisektorn så förbereddes den första svenska museilagen, där museernas betydelse för kunskap kom att betonas.

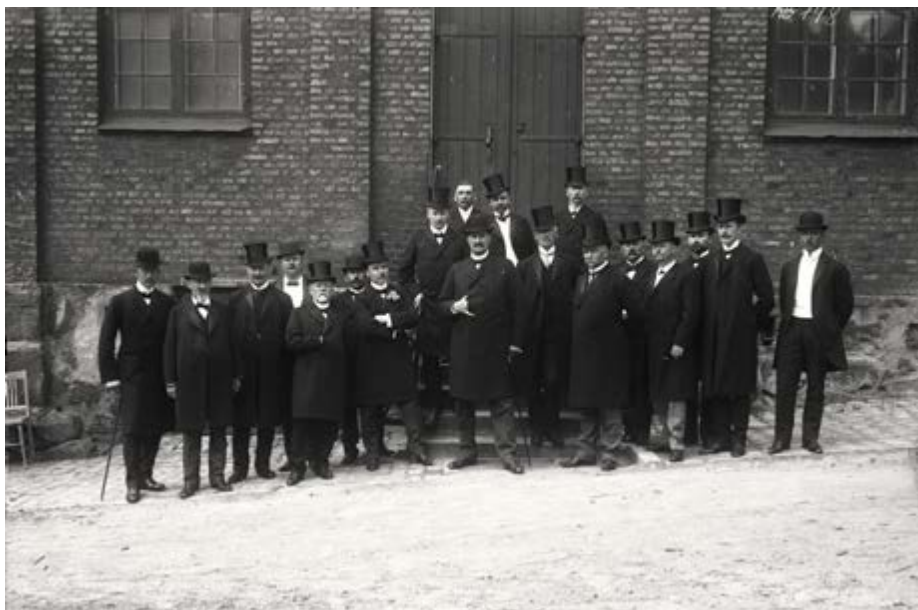
I den internationella museiorganisationen International Council of Museums, ICOM:s, definition av ett museum liksom i den svenska museilagen, understryks museernas roll som kunskapsinstitutioner och deras relation till vetenskaplig forskning. I lagens åttonde paragraf heter det: "Ett museum ska bidra till forskning och annan kunskapsuppbyggnad, bland annat genom att ha hög kompetens inom sitt ämnesområde" (SFS 2017:563). Uttrycket *kunskapsuppbyggnad* som används här är möjligen problematiskt, eftersom det i vetenskapliga sammanhang alltid talas om *kunskapsproduktion*. Det senare betyder att kunskap ses som något processuellt medan *kunskapsuppbyggnad* leder tanken i riktning mot kunskap som något konstant. Det väsentliga här är dock att lagen faktiskt understryker museernas roll som kunskapsinstitutioner och kopplingen till vetenskaplig forskning. Också den danska museilagen framhåller museernas roll som kunskapsproducenter och kunskapsförmedlare, och forskning är enligt lagen ett av museernas uppdrag.⁵ Men

medan den svenska museilagen är generell och gäller alla offentliga museer är den danska specifik för de museer som uppbär statlig finansiering, vilket är långt ifrån alla. Kraven på forskningsinsatserna hos de danska museerna är också, efter en ändring av museilagen 2012, enligt vedertagen vetenskaplig praxis. Det är bara personal med doktorsexamen som kan ansöka om de medel för museiforskning som hanteras av Kulturministeriet. Vidare ställs krav på publicering i vetenskapligt erkända publiceringskanaler. Museernas egna skriftserier och publikationer räcker inte i sammanhanget (Benner 2012, Bloksgaard et al 2017). I Sverige har frågan om museernas (eventuella) forskningsuppdrag och vad forskning egentligen betyder varit ett återkommande omtvistat ämne under många år, kanske ett skäl till att lagtexten är mindre specifik i sina formuleringar.⁶ Och med några få undantag är det främst de stora statliga museerna som bedriver forskning.

Lagstiftning befäster normer och praxis som redan existerar i samhället. Förväntningarna på museer som kunskapsinstitutioner uppstod inte i och med 2017 års svenska museilag, utan formuleringarna i lagtexten om hög kompetens och fokus på kunskap avspeglar en etablerad uppfattning om museers samhällsuppdrag. Längre var det också en självklarhet att de stora statliga museerna i Stockholm liksom Riksantikvarieämbetet hade egen forskande personal. Detta har successivt blivit allt mer ovanligt, ett förhållande som också blev en ingrediens i museidebatten, där anklagelser om nedrustad kompetens på museer var återkommande (Wong i SvD 2016-09-11, Haage i *Smålandsposten* 2018-08-16, Magnusson m fl i SvD 2018-08-14). Både de som förespråkar ett informativt synsätt där museers främsta uppgift ses som att samla, vårda och visa olika föremål, och de som har en museisyn som bygger på det performativa perspektivet, hävdar genomgående behovet av hög kompetens och stort kunskapskapital på museer.

Svenskarna sägs älska sina museer (Hyltén-Cavallius & Svanberg 2016:9ff). Det är kanske orsaken till att affekterade massmediala diskussioner om museers inriktning uppstår då och då. Den museidebatt som blossade upp i Sverige hösten 2016 var långt ifrån den första. I början av 2000-talet hamnade den dåvarande ledningen för Statens historiska museum i Stockholm i en kraftig kritikstorm. Liksom 2016 var det i *Svenska dagbladet* som debatten startade, och mycket av det som sades då har kommit att upprepas under de senaste åren. Kritiker ansåg att Historiska museet svek sitt kärnuppdrag, som i deras definition var att "samla in och vårda föremål, som dels utgör underlag för forskning, dels visas för allmänheten i utställningarna" (Bäckstedt i SvD 2001-02-15). Under flera års tid kom museet och dess överintendent att vara föremål för en lång rad nyhetsartiklar och debattinlägg, där de hårda orden också från andra museichefer var många. En sammanfattning och analys av detta finns i Carl-Johan Svenssons avhandling i didaktik *Festligt, folkligt, fullsatt* från 2014. Då liksom nu var det förmodade risker för nedmontering av museernas kunskapskapital som stod i centrum.

I en artikel i Nordisk museologi 2018 framhåller Eva Silvéen hur de senaste årens museidebatt har varit en nyttig påminnelse om att det finns vitt skilda uppfattningar om vad som konstituerar ett kulturarv i samhället liksom mellan museiprofessionens uppfatt-

En grupp mäktiga helsingborgsmän har 1908 samlats inne på gården vid Helsingborgs stadsmuseum, som öppnade året efter. De utgjorde den kommitté som framgångsrikt arbetat för att Helsingborg skulle få ett museum. I gruppen ingick flera tjänstemän på centrala poster i stadens förvaltning, majorer, lärare och ingenjörer, samt landshövdingen i dåvarande Malmöhus län. I kommittén ingick också konsul Kaas från Helsingör, kanske för att garantera att Helsingborgs danska historia skulle få korrekt representation i det blivande museet. Bildkälla: Helsingborg museer

ning om museernas uppdrag och allmänhetens syn på detta (Silvén 2018:119, 127). ”Propagandacentraler” hette det i den tidningsartikel som utlöste 2016 års museidebatt, där många anslöt och menade att ett museums främsta uppgift är att leverera fakta och information. Som vi har sett var det många som sa emot, och menade att ett museum i samtiden måste vara medvetet om den makt över historiesyn och kulturarvsproduktion som man bidrar till.

MUSEER OCH MAKT – EN LÅNG HISTORIA

Att museer ska vara kunskapsinstitutioner är alltså inte en uppfattning som har uppstått på 2010-talet, det är en sedan länge etablerad syn på museiuppdraget. Och liksom museer och kunskap har en lång gemensam historia, har också museer och makt det, även om maktens former sett olika ut under olika epoker. Flera av de svenska statliga museerna har i likhet med en lång rad europeiska nationalmuseer sitt ursprung i kungliga samlingar (Aronsson 2010). Regionala och kommunala museer har ofta uppstått ur fornminnes- och hembygdsföreningar (se t ex Arcadius 1997). Gemensamt är att de en gång startats i kontexter förknippade med makt, och då företrädesvis av män med makt. Initiativtagare till fornminnesföreningarna kunde vara lokala magnater som i Örebro där friherren Nils Gabriel Djurklou 1857 startade den förening som kom att ge upphov till Örebro läns

museum (Arcadius 1997:25 ff.). I Helsingborg i Öresundsregionen inrättades ett stadsmuseum tack vare att affärsmannen och riksdagsmannen Oscar Trapp samlade tillräckligt många hängivna helsingborgare med inflytande över olika företag och samhällssektorer i en museiförening några år in på 1900-talet (Ohlsson 2009:7ff). Museigrundarnas syften uttrycktes i termer av bildning, räddande och bevarande av hotade kulturföreteelser liksom uppmärksamhet åt lokala konstnärer. Mindre explicit uttryckta syften, som ändå genomsyrade museiprojekten både i en pionjärfas och senare, var förhållande till den egna nationen, landskapet, staden och samhällsklassen (se t ex Arcadius 1997:55ff, Hillström 2006). Museerna fick både genom sin profession och genom sin relation till samhällets maktelit själva makt att forma en normerande historieskrivning och vad som kommit att kategoriseras som kulturarv både lokalt och nationellt. Här kan vi verkligen tala om museer som propagandacentraler, med en avsevärd makt över samhällets minne.

Museiväsendet har alltså uppstått ur en kontext där makt har varit närvarande. Mäktiga personers och institutioners befintliga samlingar konverterades till offentliga institutioner och bildade ryggraden i museer. Personer med makt – företagsledare, adelsmän, politiska makthavare – startade föreningar och fick andra att ansluta sig, ordnade byggnader, skaffade pengar för inköp av objekt till nya samlingar som skulle belysa en lokal kulturhistoria och uppmanade andra ur sin egen samhällsklass att göra detsamma och att donera föremål.

Idag, några generationer senare, är det efterföljarna till museigrundarna som har makten över de offentligt finansierade museerna, men nu genom politiska instanser. Det är också en annan typ av makt nu än under det tidiga 1900-talet, nu utövas makten av organ som är ett resultat av den representativa demokratin. Regeringen i Sverige styr de statliga museerna genom kulturdepartementet, huvudmannaskapet för de regionala museerna kan se lite olika ut men någon eller några folkvalda politiker ingår regelmässigt i styrelserna, och de kommunala museerna styrs av kommunens politiker. Många av de som tog plats i den svenska museidebatten anklagade kulturministern för att ägna sig åt ”politisering” av museer. Som om det ens skulle kunna vara möjligt för institutioner som ytterst styrs av politiker att vara helt oberoende och opåverkade av rådande politiska strömningar (Silvén 2004:6, Källén i SvD 2016-10-03). Med den förvaltningsmodell som finns i Sverige, där de statliga myndigheterna ska verka för att regeringens politik får genomslag, blir de statliga museerna tillsammans med andra statliga kulturinstitutioner redskap för genomförande av den beslutade kulturpolitiken. I Danmark har ministrarna möjlighet till betydligt mer direkt påverkan på olika verksamheter.

ARMLÄNGDS AVSTÅND?

Effekterna på museer av kulturpolitikens inriktning har blivit tydligt i Danmark. Där har både besparingar och en lång rad organisatoriska förändringar genomförts i det offentliga museiväsendet under 2000-talet. Museer har fusionerats så att större organisatoriska enheter skapats, vilket i vissa fall har medfört att museisamlingar flyttats och

Danmarks Jagt- och skovbrugsmuseum var från 1942 till 2016 inrymt i ekonomibyggnaderna till Hørsholms slot på Själland från 1700-talet. Museet var platsspecifikt i den meningen att fenomen som behandlades i museiutställningarna gick att iakttä i landskapet i museibyggnadernas omedelbara närhet. Foto: Thomas Rahbek

byggnader tömts. Ett exempel är Dansk Jagt- og Skovbrugsmuseum i Hørsholm norr om Köpenhamn, som stängde i december 2016 i samband med att museet fusionerades med Dansk Landbrugsmuseum på östra Jylland, dit alla samlingar flyttats. Museet i Hørsholm var beläget i byggnader som i sig utgör kulturminnen och besöksmål, och det var platsspecifikt, beläget i anslutning till ett område som 2015 blev förklarad som världsarv med hänvisning till det unika kulturlandskapet som fortfarande präglas av spåren efter en speciell metod för jakt som bedrevs under Christian IV:s tid på 1600-talet. En del av den berättelse om jakt och skogsbruk som museet förmedlade var avläsbar i landskapet precis utanför museibyggnaden. Detta förhållande var dock inte tillräckligt för att övertyga de politiker som såg möjliga besparingar och rationaliseringar av driften som ett överordnat intresse. Så av Dansk Landbrugsmuseum och Dansk Jagt- og Skovbrugsmuseum skapades den nya organisationen Det grønne museum, ett ämnesspecifikt museum vars syfte är att belysa naturbruk och agrara näringar, både jakt, skogsbruk och lantbruk. Stängningen av museet på Själland, och fusioneringen av de båda museerna, hade under 2015 och 2016 gett upphov till en debatt i dansk dagspress (Heltoft & Juul Nielsen i *Politiken* 2015-10-01).

Här fanns likheter med de frågor som inledde den svenska museidebatten senare samma år, men också stora skillnader. Till likheterna hör själva grundfrågan – museernas ekonomiska situation och statsmakternas ansvar för finansiering och fördelning av

begränsade ekonomiska anslag. Till skillnaderna hör den regionalpolitiska aspekt som fanns med i diskussionen om förflyttningen av ett museum från huvudstadsområdet till Jylland, liksom den direkta politiska styrningen av ärendet (Wichmann Matthiessen i *Berlingske* 2015-12-26). Det var den dåvarande kulturministern Bertel Harder som fattat beslutet om sammanslagningen av museerna, med hänvisning bland annat till Jagt- og skovbrugsmuseets litenhet och få betalande besökare – ca 11 000 per år, vilket enligt honom var ohållbart i förhållande till de ekonomiska anslag som museet fick. ”Mere museum for pengene” var rubriken på en artikel av Harder i *Berlingske* där han utvecklade sina resonemang i ärendet (Harder i *Berlingske* 2016-01-26). Det som svenska debattörer anklagade den svenska kulturministern för, att ägna sig åt detaljstyrning av museernas verksamhet, var verklighet i Danmark. Och till skillnaderna mellan länderna kan läggas att den danska museiprofessionen tog till orda i direkt opposition till ministern, på ett sätt som vi sällan ser i Sverige. Exempelvis uttryckte chefen för museet i Hørsholm stark kritik mot ministerns beslut (Munck Petersen i *Berlingske* 2016-01-26).

Den danska regeringen utövar makt över landets museer med ekonomiska och regionalpolitiska argument. Detsamma gör tjänstemännen i Slots- och kulturstyrelsen, en stor myndighet som bland annat hanterar museifrågor. I april 2018 talade enhetschefen vid Slots- och Kulturstyrelsen Ole Winther till en delvis förbluffad publik på en konferens i Malmö som riktade sig till svenska museers personal. Det finns för många museiföremål vid de danska museerna, hävdade han. Museerna är fyllda med ”gammelt skrammel”. Antalet museiföremål måste minska drastiskt, med upp till 75 %, och museerna måste bygga gemensamma, rationella föremålsmagasin, menade Winther vid tillfället.

Den danska situationen, med kraftiga sparkrav på museerna och ibland mycket detaljerade föreskrifter liknande det som Ole Winther gav uttryck för, ger perspektiv på de frågor som varit i centrum för den svenska museidebatten. Denna utgick från ideologiska spörsmål, där frågor om historiebruk, normkritik och befarat ökat politiskt inflytande över kulturarvsfrågor och museernas inriktning varit de centrala, medan behovet av besparingar på kulturområdet som en konsekvens av prioriteringar i hela statsbudgeten har varit det som diskuterats i Danmark.

I Danmark har vi kunnat se direkta politiska ingripanden i museers styrning, som i fallet med Jagt- och skovbrugsmuseet, som saknar motsvarighet i Sverige. Visserligen har de svenska museerna ofta haft anledning att ha synpunkter på finansieringen av verksamheten är situationen långt ifrån den danska, med de drastiska nedskärningar som har gjorts där. Även om den danska regeringen inte har gjort museer till propagandacentraler, för att låna ett uttryck från den artikel som inledde den svenska museidebatten, så har den med all tydlighet markerat vilken makt en regering faktiskt besitter för att inte bara påverka utan också direkt styra museer, och därmed indirekt använt museerna för propaganda genom att följderna av den förda politiken blivit så väldigt påtagliga.

DET SOM TROTS ALLT FÖRENDAR

I Danmark har politikens makt över museer blivit högst påtaglig genom de uppenbart negativa verkningarna av politiska beslut i form av uppsägning av personal från stora statliga institutioner, liksom sammanläggning av organisationer med geografiska förflyttningar av både verksamhet och samlingar som följd. Dessutom förekommer direkta ingripanden i sakfrågor av både ministern och höga tjänstemän. I Sverige ifrågasattes politikens makt över de statliga museerna när möjliga – ej beslutade – förändringar fanns på agendan, förändringar som sågs som negativa av debattörerna. Under den föregående regeringens tid bestod satsningarna på museiområdet av stöd till vård, registrering och digitalisering av samlingar, också det en påtaglig maktutövning som dock inte betraktades som kontroversiell och som inte väckte ilska hos journalister och debattörer med tillhörande beskyllningar om ”politisering”. Ur detta konstaterande kan slutsatsen dras att politikens makt blir synlig, och ifrågasätts, när verkningarna av den inte anses som goda och när besluten går emot vedertagna uppfattningar om verksamheternas uppdrag, eller som i Danmark, där maktens påverkan på museerna fått negativa konsekvenser och försvarat för museerna att fullfölja sina uppdrag.

De svenska debattörerna som tog till orda 2016 hade kunnat få perspektiv på den situation de kritiserade genom att jämföra med villkoren för de danska museerna, men sådana utblickar förekom inte. Införandet av en museilag 2017 i Sverige kan ses som ett sätt för statsmakterna att befästa sin makt över museiväsendet, samtidigt som lagens syfte paradoxalt nog är att hålla politiken på avstånd från museernas dagliga arbete. Kulturministerns kritiker har önskat se ett ännu längre avstånd och minimal påverkan från politiker på museers verksamhet. Men hade det verkligen varit lyckat för någon om regeringen helt skulle släppa sitt intresse och ansvar för museerna, och dela ut pengar helt utan direktiv om vad de skulle användas till? I ett sådant scenario där inga krav på motprestation ställs vid anslagsgivandet skulle det också vara mycket enkelt att också dra in anslagen och därmed helt slå undan förutsättningarna för en kvalitativ, kunskapsbaserad verksamhet. Det som förenar företrädare för både det informativa och det performativa perspektivet i synen på museer är uppfattningen om att museer är och ska vara kunskapsinstitutioner. Trots alla hårda ord i debatten är detta en gemensam uppfattning hos museidebattörer som i andra avseenden företräder vitt skilda synsätt, i såväl Danmark som Sverige. Och detta borde vara en god utgångspunkt både för arbetet på museer inför framtiden och för en konstruktiv offentlig diskussion om museers uppdrag.

REFERENSER

- Arcadius, K. (1997). *Museum på svenska. Länsmuseumerna och kulturhistorien*. Diss., Lund: Lunds universitet
- Aronsson, P. (2010). *Vad är ett nationalmuseum?* Kungl. Vitterhets historie och antikvitetsakademiens årsbok. Stockholm: Almqvist & Wiksell
- Bah Kuhnke, A. (2016). Museerna behöver befrias från politiken. *Svenska Dagbladet*. 4 oktober
- Bekendtgørelse af museumsloven* <https://www.retsinformation.dk/forms/r0710.aspx?id=162504>

- Benner, T. (2012). Danske museer angriber ny museumslov, *Politiken*. 13 augusti. <https://politiken.dk/kultur/kunst/art5590374/Danske-museer-angriber-ny-museumslov>
- Besøksrekord på danska museer, men nu införs entréavgift. (2016) *News Öresund*. 22 april. <https://www.newsöresund.se/besoksrekord-pa-danska-museer-men-nu-infors-entreaavgift>
- Bloksgaard, A., Berg, B., Bækgaard, J., Have, A., Bjørn Knudsen I., Kjær Kristensen, I., Svennevig, I., Nielsen, J. & Rostaagard M. (2017). Museumsfolk: Fjern ikke forskningsforpligtelsen. *Altinget*. 31 oktober. <https://www.alinget.dk/forskning/artikel/museumsfolk-fjern-ikke-forskningsforpligtelsen>
- Bäckstedt, E. (2001). Avhopp från Historiska museet. *Svenska Dagbladet*. 15 februari
- Dahlberg, A. (2016). Rädda museerna från normpoliserna. *Expressen*. 1 oktober
- Follin, A. (2016). Förslag till åtgärder för att förbättra Statens museers för världskulturs ekonomiska förutsättningar. Skrivelse med dnr 331/2016 från överintendent Ann Follin till Kulturdepartementet. 29 september. <http://www.varldskulturmuseerna.se/Documents/varldskulturmuseerna/Rapporter/160929%20Regeringsuppdrag%20Ekonomiska%20förutsättningar%20SMVK.pdf>
- Forsberg, N. (2016). Uppfostringskonst på Etnografiska museet. *Expressen*. 11 oktober
- Gren, L., Magnusson, G., Norman, P. & Olsson, A-L. (2018). ”Riksantikvarien låtsas som att kompetensen finns kvar”. *Svenska Dagbladet*. 14 augusti. <https://www.svd.se/samlade-kompetensen-om-vara-fornminnen-avskaffas>
- Grinell, K. (2018). Behovet av museikritik. *Utställningsetetiskt forum*. 3 juni. <http://www.ueforum.se/18/183/183for1.html>
- Haage, F. (2018). Återupprätta de lärda verken. *Smålandsposten*. 16 augusti. <http://www.smp.se/ledare/ateruppratta-de-larda-verken>
- Harder, B. (2016). Mere museum for pengene. *Berlingske*. 26 januari. <https://www.b.dk/kommentarer/mere-museum-for-pengene>
- Harrison, D. (2016). Kulturarvet är undanstoppat i låsta magasin. *Svenska Dagbladet*. 26 oktober. <https://www.svd.se/kulturarvet-ar-undanstoppat-i-lasta-magasin/om/museidebatten>
- Heltoft, N. & Juul Nielsen, C. (2015). Direktørens livsværk skal fra Hørsholm til Djursland. *Politiken*. 1 oktober. <https://politiken.dk/kultur/art5591750/Direktorens-livsvaerk-skal-fra-Horsholm-til-Djursland-»Det-kan-de-ikke-mene- alvorligt«>
- Hillström, M. (2006). *Ansaret för kulturarvet. Studier i det kulturhistoriska museiväsendets formering med särskild inriktning på Nordiska museets etablering 1872-1919*. Diss. Linköping: Linköpings universitet
- Hyltén-Cavallius, C. & Svanberg, F. (2016). *Älskade museum. Svenska kulturhistoriska museer som kulturproducenter och samhällsbyggare*. Lund: Nordic Academic Press
- Källén, A. (2016). Museer har alltid varit politiska. *Svenska Dagbladet*. 3 oktober
- Linder, PJ A. (2016). Museerna ska bli en politisk lekplats. Forum Axess blogg. 30 september. <https://www.axess.se/blog/2016/9/30/mu>
- Lundberg, R. (2016). Har normkritiken blivit norm? *SVT Kulturnyheterna*. 5 oktober. <https://www.svt.se/kultur/har-normkritiken-blivit-norm>
- Munck Petersen, T. (2016). Minister og museumsdirektør kolliderer. *Berlingske*. 26 januari. <https://www.b.dk/kultur/minister-og-museumsdirektoer-kolliderer>

- Nationalmuseet varsler fyringsrunde og store besparelser. (2018). B.T. 21 juni. <https://www.bt.dk/danmark/nationalmuseet-varsler-fyringsrunde-og-store-besparelser>
- Ohlsson, K. (red.). (2009). *Museum i 100 år. Helsingborgs museum från 1909*. Kring Kärnan. Helsingborgs museums publikation 37. Helsingborg: Kulturmagasinet
- Regeringen höjer kulturbudgeten med 745 miljoner. (2017) *Regeringskansliet*. 20 september. <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2017/09/regeringen-hojer-kulturbudgeten-med-745-miljoner>
- SFS 2017:563. *Museilag*.
- Silvén, E. (2004). En performativ museologi. *Nordisk museologi* 2004:2
- Silvén, E. (2018). Museums, museology and cultural heritage studies in Sweden 1993-2017. Some experiences and effects. *Nordisk museologi* 2018:1
- Smeds, K. (2005). Om forskning, än en gång... *DIK forum* nr 3
- SOU 1994:51. Museiutredningen. *Minne och bildning. Museernas uppdrag och organisation. Slutbetänkande*. Stockholm: Fritze
- Svanberg, F. (2009). *Museer och samlande*. Stockholm: Statens historiska museum
- Svensson, C-J. (2014). *Festligt, folkligt, fullsatt? Offentlig debatt om Historiska museets publika verksamhet från Den Svenska Historien till Sveriges Historia*. Diss. Jönköping: Högskolan i Jönköping
- Wichmann Matthiessen, C. (2015). En arrogant beslutning med negative følger. *Berlingske*. 26 december. <https://www.b.dk/kommentarer/en-arrogant-beslutning-med-negative-foelger>
- Wong, O. (2016). Regeringen förvandlar museer till propagandacentraler. *Svenska Dagbladet*. 8 september
- Wong, O. (2016). Museidebatten handlar om respekt för kunskap. *Svenska dagbladet*. 11 september. <https://www.svd.se/museidebatten-handlar-om-respekt-for-kunskap>
- Wästberg, O. (2016). Hyressystemet för museer har slagit fel. *Svenska Dagbladet*. 27 december

NOTER

1. Andra aspekter på maktutövande gentemot museer kan förstås urskiljas och analyseras, något som t ex Fredrik Svanberg gjort i *Museer och samlande* från 2009 där han menar att det är museernas stora samlingar av föremål som utövar makt över personal och verksamhet.
2. Museer som samhällets kollektiva minne är en återkommande metafor i musei- och kulturarvsteoretisk litteratur. Det förekommer också i offentligt tryck, bland annat i 1994 års museiutredning *Minne och bildning*, SOU 1994:51, och kan därmed sägas vara en sedan länge etablerad föreställning om museers samhällsuppdrag.
3. ”Förslag till åtgärder för att förbättra Statens museers för världskulturs ekonomiska förutsättningar”. Skrivelse med dnr 331/2016, från överintendent Ann Follin till Kulturdepartementet 2016-09-29.
4. Ett undantag var intendenten vid Östasiatiska museet Eva Myrdal som uttalade sig i en artikel av Rebecka Lundberg publicerad på SVT 2016-10-05: ”Har normkritiken blivit norm?”
5. I den danska museilagens första kapitel §2 stadgas att museernas uppgift är insamling, registrering, bevarande, forskning och förmedling. (Bekendtgørelse af museumsloven, <https://www.retsinformation.dk/forms/r0710.aspx?id=162504>)
6. Exempelvis fördes en debatt i denna fråga i den fackliga tidskriften DIK forum under 2004 och 2005, se t ex Kerstin Smeds artikel ”Om forskning, än en gång...” i DIK forum nr 3/2005.